

ВІДГУК

*офіційного опонента доктора економічних наук, професора кафедри
маркетингу та бізнес-аналітики
Донецького національного університету імені Василя Стуса
СЕГЕДИ Сергія Андрійовича
на дисертацію НИКОНЕНКО Оксани Анатоліївни
на тему: «Організаційно-економічні засади формування системи продовольчої
безпеки України в умовах глобалізації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»*

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. У сучасних умовах глобалізації та геополітичної нестабільності проблема забезпечення продовольчої безпеки набула особливої гостроти. Для України, яка має значний аграрний потенціал і традиційно виступає вагомим експортером продовольства, питання формування ефективної системи продовольчої безпеки є не лише соціальним чи економічним, а й національно-стратегічним пріоритетом.

Поглиблення інтеграційних процесів, відкриття внутрішніх ринків, лібералізація торгівлі, кліматичні зміни, зростаюча залежність від імпорту окремих продуктів, деструктивні наслідки війни, а також порушення логістичних ланцюгів постачання створюють додаткові загрози для стабільного функціонування аграрного сектору та внутрішнього ринку продовольства. У таких умовах постає нагальна потреба у розробленні організаційно-економічного механізму, здатного не лише протидіяти кризам, а й забезпечити стійкий розвиток продовольчої системи.

Сучасні виклики демонструють неефективність традиційних підходів до регулювання продовольчих ринків, зокрема фрагментарність державної політики, відсутність цілісної міжгалузевої координації, нерівномірний розподіл аграрних ресурсів, а також слабку інтеграцію внутрішнього виробництва, переробки й збуту. Водночас глобалізація відкриває нові можливості — доступ до сучасних технологій, участь у міжнародних продовольчих ланцюгах, залучення іноземних інвестицій, адаптацію до європейських стандартів якості та безпечності харчових продуктів.

Однак скористатися цими можливостями можливо лише за умов науково обґрунтованої організації продовольчої політики, чіткої інституціоналізації державного управління та впровадження ефективних економічних інструментів. Саме тому актуальним є дослідження теоретичних засад, світового досвіду, механізмів регулювання, індикаторів оцінки та практичних моделей формування системи продовольчої безпеки в Україні.

Крім того, війна, що триває на території України, висвітлила критичну залежність країни від зовнішніх постачань окремих видів продовольства та сільськогосподарських ресурсів, актуалізувала потребу в розвитку внутрішніх виробничо-логістичних кластерів, розширенні локального виробництва, захисті внутрішнього ринку від продовольчої вразливості.

Відтак, формування організаційно-економічних засад продовольчої безпеки має ґрунтуватися на системному підході до управління ресурсами, ризиками, суб'єктами агропродовольчої системи, а також на балансі між внутрішніми пріоритетами й зовнішніми зобов'язаннями. Це зумовлює потребу у науковому дослідженні, що дозволить удосконалити концептуальні, інституційні та механістичні підходи до побудови сучасної системи продовольчої безпеки України в умовах глобалізації.

Тема дисертаційного дослідження Никоненко Оксани Анатоліївни є складовою плану науково-дослідної роботи Білоцерківського національного аграрного університету, зокрема науково-дослідної теми: «Формування системи продовольчого забезпечення населення в контексті повоєнного відродження економіки України» (державний реєстраційний номер 0123U104509), в межах якого проведено оцінювання стану забезпечення населення основними продуктами харчування в умовах воєнного стану.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота логічно та послідовно розкриває основні аспекти обраної теми, забезпечуючи досягнення поставленої мети та виконання всіх дослідницьких завдань. Практичні рекомендації структуровано у висновках до кожного розділу та узагальнено у загальних висновках, що засвідчує цілісність, системність і методологічну послідовність проведеного дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження відповідають сучасним науковим орієнтирам у межах спеціальності 051 «Економіка», фокусуючись на актуальних викликах економічної науки та прикладних завданнях, які мають важливе значення для розвитку аграрної політики та продовольчої безпеки в умовах глобалізації.

Достовірність і прикладна значущість одержаних результатів підтверджуються їх апробацією на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, де результати дослідження були презентовані, отримали наукове обговорення та позитивні оцінки фахівців.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 297 сторінок машинописного тексту. Робота містить 48 таблиць і 25 рисунків, що візуалізують аналітичний та емпіричний матеріал дисертаційного дослідження. Список використаних джерел включає 139 найменувань і викладений на 15 сторінках.

У першому розділі представлено теоретико-методичні засади формування системи продовольчої безпеки України в умовах глобалізаційних процесів. Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, проаналізовано еволюцію наукових підходів до визначення сутності, структури, функцій та принципів продовольчої безпеки. Проведено систематизацію існуючих моделей та концепцій забезпечення продовольчої безпеки, які застосовуються у світовій практиці, із визначенням їх придатності для умов національної економіки.

Особлива увага приділена впливу глобалізаційних чинників на агропродовольчі системи, визначенню актуальних загроз і ризиків продовольчій безпеці, а також ролі державного регулювання та інституційного середовища у забезпеченні її ефективного функціонування. Узагальнення теоретичних положень дало змогу обґрунтувати науково-методичну базу для подальших аналітичних і прикладних досліджень.

У другому розділі здійснено комплексний аналіз поточного стану продовольчої безпеки України та основних тенденцій її розвитку в умовах глобалізації. На основі статистичних даних проведено оцінювання ключових індикаторів продовольчої безпеки: обсягів виробництва, споживання, імпорту та експорту продовольчих товарів, а також рівня фізичної та економічної доступності харчових продуктів для населення.

Проаналізовано трансформаційні процеси в аграрному виробництві, зокрема зміну ролі корпоративного сектору, домогосподарств та дрібних виробників. Визначено регіональні відмінності у забезпеченні продовольчої безпеки, виявлено міжрегіональні диспропорції. Особливу увагу приділено впливу війни на агропродовольчу систему та механізми її адаптації. Обґрунтовано необхідність модернізації державної політики підтримки продовольчої безпеки, з урахуванням потреб кінцевих споживачів, насамперед соціально вразливих груп населення.

У третьому розділі розроблено пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму формування системи продовольчої безпеки України в умовах глобальних викликів. Запропоновано авторську модель системи управління продовольчою безпекою, яка охоплює взаємозв'язки між виробниками, інституціями державного регулювання, інструментами підтримки та споживчими групами.

До елементів наукової новизни належить розроблена Програма адаптації аграрного бізнесу до кліматичних змін, що враховує сучасні екологічні та економічні виклики. Обґрунтовано доцільність створення системи моніторингу продовольчої безпеки, яка дозволить своєчасно ідентифікувати ризики та регіональні дисбаланси на основі ключових показників.

Запропоновано напрями вдосконалення державної політики у сфері продовольчого забезпечення, зокрема через пріоритетну підтримку постачання харчових продуктів місцевими виробниками до бюджетних установ, шляхом удосконалення механізмів публічних закупівель. Розроблено систему індикаторів для оцінювання результативності державних заходів, а також здійснено прогнозування обсягів виробництва і споживання продовольства, що є стратегічно важливим для продовольчої безпеки країни.

Дисертаційна робота є всебічним науковим дослідженням, у якому на концептуальному, аналітичному та прикладному рівнях розкрито сутність, специфіку та напрями інноваційного розвитку підприємств агропромислового комплексу в контексті глобалізаційних викликів.

Дисертація Никоненко Оксани Анатоліївни на тему: «Організаційно-економічні засади формування системи продовольчої безпеки України в умовах глобалізації» є завершеним науковим дослідженням, що вирізняється

логічністю структури, послідовністю викладу матеріалу та комплексністю аналізу. У роботі здійснено теоретичне узагальнення та вирішено важливе науково-прикладне завдання — обґрунтовано концептуальні засади й розроблено методичні та практичні рекомендації щодо формування ефективної системи продовольчої безпеки України в умовах зростаючого впливу глобалізаційних трансформацій.

Дисертаційне дослідження характеризується чіткою структурованістю, аргументованістю висновків і практичних пропозицій, їх орієнтацією на реальні потреби національної економіки. Представлені результати мають наукову новизну, підтверджену апробацією, і можуть бути використані у практиці державного управління, стратегіях агропродовольчого розвитку та освітньому процесі.

Обсяг, структура та оформлення дисертаційного дослідження відповідають встановленим вимогам, передбаченим чинними нормативними документами Міністерства освіти і науки України щодо підготовки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Робота виконана з дотриманням вимог до академічної культури, наукової мови, оформлення цитувань, таблиць, рисунків та списку використаних джерел.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні комплексу заходів, спрямованих на стимулювання розвитку аграрного сектору та формування ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки України в умовах глобалізаційних змін.

Окремі результати дисертації, зокрема пропозиції щодо формування продовольчих резервів на рівні територіальних громад, були розглянуті та враховані під час сесії Іллінецької територіальної громади (рішення №08/02-21 від 24.02.2025 р.).

Методичні підходи до оцінювання рівня продовольчої безпеки знайшли практичне застосування у діяльності консалтингової агенції «Украгроконсалт» (довідка №29/2/25 від 17.02.2025 р.).

Основні теоретичні положення та висновки дослідження були впроваджені в освітній процес Білоцерківського національного аграрного університету під час викладання навчальних дисциплін «Мікро- та макроекономіка» (довідка №01-12/54 від 25.02.2025 р.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних засад продовольчої безпеки, удосконаленні наукових підходів до її оцінювання, а також у розробленні концептуальних і практичних рішень щодо формування організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки України в умовах глобалізаційних трансформацій.

У процесі дослідження уточнено понятійно-категоріальний апарат, зокрема трактування терміну «продовольча безпека», яке сформульовано з урахуванням сучасних викликів, глобальних ризиків та специфіки аграрного сектору України. Систематизовано й критично переосмислено існуючі наукові підходи до забезпечення продовольчої безпеки, а також моделі, що застосовуються у світовій практиці, з метою визначення їхньої релевантності для вітчизняної економіки.

Окреслено вплив глобалізаційних факторів на агропродовольчу систему, зокрема наслідки зовнішньоекономічної відкритості, інтеграційних процесів, кліматичних змін, трансформацій логістики та деструктивного впливу війни. Уперше запропоновано авторську модель організаційно-економічного забезпечення продовольчої безпеки, яка поєднує системну взаємодію суб'єктів виробництва, державного регулювання, інституційної підтримки та споживчого попиту.

Важливим пунктом наукової новизни також є розроблені методичні підходи до оцінки стану продовольчої безпеки, що передбачають використання інтегральних індикаторів з урахуванням соціально-економічних, регіональних та інституційних параметрів. Обґрунтовано доцільність запровадження системи моніторингу загроз продовольчій безпеці на регіональному рівні та визначено її структурно-функціональні елементи.

Уперше розроблено програму адаптації аграрного бізнесу до кліматичних змін як складову довгострокового забезпечення продовольчої стабільності, що враховує екологічні, економічні та соціальні аспекти. Крім того, наукової новизни набули пропозиції щодо вдосконалення державної політики у сфері продовольчого забезпечення, зокрема шляхом запровадження механізмів пріоритетного постачання продовольства місцевими виробниками до бюджетних установ на основі оновленої системи публічних закупівель.

Повнота викладення наукових положень, матеріалів, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 12 наукових працях загальним обсягом 2,1 друкованих аркушів, серед яких: 6 статей у фахових наукових виданнях, 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексовано у базі даних Scopus, 1 публікація у науковому виданні іноземних країн, а також 4 публікацій, підготовлених на основі доповідей на наукових конференціях.

Отже, елементи наукової новизни та основні положення дисертації з достатньою повнотою відображені у представлених наукових публікаціях. Вимоги МОН України щодо мінімальної кількості наукових публікацій, що відображають основні результати дисертації, дотримано.

Дотримання принципів академічної доброчесності. У процесі проведення дослідження та оформлення результатів авторкою забезпечено дотримання принципів академічної доброчесності. Порушень норм академічної етики не виявлено. Усі запозичення з наукових праць інших авторів, результати емпіричних досліджень, аналітичні матеріали, статистичні дані, а також положення, які не є власними розробками, супроводжуються належними бібліографічними посиланнями.

Дисертація містить обґрунтовані посилання на вітчизняні та зарубіжні наукові джерела, результати досліджень міжнародних організацій, офіційні статистичні звіти, інформаційно-аналітичні ресурси, що засвідчує широку джерельну базу та високу наукову обґрунтованість представлених висновків і пропозицій. Таким чином, дисертація виконана у межах академічних стандартів, відповідає вимогам прозорості, доказовості та доброчесності наукової діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.
Позитивно оцінюючи сукупність авторських наукових розробок і пропозицій, необхідно вказати на окремі дискусійні положення та зауваження, наявні у дисертації, зокрема:

1. У підрозділі 1.1 дисертаційної роботи автор приділяє значну увагу аналізу теоретичних підходів до розуміння сутності та змісту продовольчої безпеки, зокрема висвітлює її еволюцію як наукової категорії, основні школи думки та концептуальні моделі, що сформувались у міжнародній науковій практиці. Разом із тим, у межах цього підрозділу недостатньо конкретизовано, як зазначені теорії можуть бути застосовані або адаптовані до умов України, з урахуванням її економічної структури, аграрного потенціалу та сучасних викликів, зокрема воєнного часу та глобалізаційних трансформацій.

2. Авторка обґрунтовано акцентує увагу на специфіці моделі продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану (підрозділ 1.2, додаток А.5). Водночас у дослідженні недостатньо висвітлено взаємозв'язок цієї моделі з процесами забезпечення глобальної продовольчої безпеки. У зв'язку з цим доцільним було б більш ґрунтовно розкрити, яким чином внутрішня модель продовольчої безпеки може інтегруватися у вирішення світових продовольчих проблем та сприяти досягненню глобальних цілей сталого розвитку.

3. У ході аналітичного дослідження авторка, спираючись на оцінку емпіричних даних, обґрунтовано підкреслює позитивний внесок особистих селянських господарств у забезпечення продовольчої безпеки держави (підрозділ 2.1). Водночас у роботі недостатньо розкрито роль і значення ОСГ у забезпеченні продуктами харчування населення з різним рівнем доходів. Доцільно було б доповнити дослідження аналізом диференційованого впливу ОСГ на продовольче забезпечення соціально вразливих груп, що дозволило б глибше оцінити їхню соціально-економічну функцію в системі продовольчої безпеки.

4. Дисертантка цілком обґрунтовано акцентує увагу на тісному взаємозв'язку між якістю продуктів харчування та рівнем продовольчої безпеки. У підрозділі 2.1 проаналізовано питання якості переважно стосовно молока, що надходить на переробні підприємства. Разом із тим, доцільним було б розширити перелік харчових продуктів, які підлягають оцінюванню з точки зору якості, що дозволило б надати більш комплексну картину стану продовольчої безпеки в країні. У підрозділі 2.3 доцільно було б докладніше розглянути діяльність інституцій, відповідальних за контроль і забезпечення якості продуктів харчування, а також оцінити ефективність їхньої взаємодії в межах існуючої системи регулювання.

5. Авторка обґрунтовано визначає наукову новизну дослідження через розробку Програми адаптації аграрного бізнесу до кліматичних змін, що відповідає актуальним викликам сьогодення (с. 171-177). Водночас доцільним було б більш детально зосередитися на питанні фінансового забезпечення реалізації заходів, передбачених цією програмою, зокрема щодо потенційних джерел фінансування, механізмів залучення інвестицій та ролі державної

підтримки. Це дозволило б надати програмі більшої практичної спрямованості та реалістичності в умовах обмежених ресурсів.

Більшість висловлених зауважень мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер, стосуються окремих аспектів змістового наповнення та структурування матеріалу, але не заперечують загальну логіку викладу, методичну обґрунтованість і наукову цінність проведеного дисертаційного дослідження. Дискусійні положення та зауваження не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів, теоретичну новизну та практичну значущість дисертації, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку її змісту й висновків.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження на тему: «Організаційно-економічні засади формування системи продовольчої безпеки України в умовах глобалізації» є завершеною, актуальною та цілісною науковою працею, що вирізняється логічною структурою, науковою новизною, обґрунтованими висновками та високим рівнем практичної значущості отриманих результатів.

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація Никоненко Оксани Анатоліївни відповідає вимогам, визначеним Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а також Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261.

На підставі цього дисертантка Никоненко Оксана Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

професор, доктор економічних наук,
професор кафедри маркетингу та
бізнес-аналітики,
Донецький національний університет
ім. Василя Стуса

Сергій СЕГЕДА

Підпис Сергія СЕГЕДИ засвідчую:
Т.в.о. начальника відділу кадрів
Донецького національного університету
ім. Василя Стуса

Ірина САВОЛЮК

«06» серпня 2025 року